

Scandia

TIDSKRIFT FÖR HISTORISK FORSKNING

Årgång 2021 • band 87 • häfte 1

Huvudredaktör & ansvarig utgivare

Professor Wiebke Kolbe

Redaktionssekreterare

Fil.dr Björn Lundberg

Webbredaktör

Fil.dr Sara Ellis Nilsson

Ekonomi- & prenumerationsansvarig

Professor Lars Edgren

Övriga redaktionsmedlemmar/styrelse

Professor Hanne Sanders, ordförande

Professor Thomas Kaiserfeld, Lunds universitet

Docent Svante Norrhem, Lunds universitet

Docent Henrik Rosengren, Lunds universitet

Docent Stefan Nyzell, Malmö universitet

Ph.d. Morten Fink-Jensen, Københavns universitet

Ph.d. Lene Sofie Bak, Københavns universitet

Fil.dr Kajsa Weber, Lunds universitet

Fil.dr Ingmarie Danielsson Malmros, Malmö universitet

Fil.dr Lina Sturfelt, Lunds universitet

Docent Liesbeth Geervers, Lunds universitet

Fil.dr Robert Nilsson Mohammadi, Malmö universitet

© Stiftelsen Scandia

Förlag

Universus Academic Press

Omslag

Gabriella Lindgren

Grafisk form

Christer Isell

Engelsk språkgranskning

Rikard Ehnsjö

Omslagsbild

Bröderna Tore, Alf och Bengt-Erik Grahn.

Foto: Lennart Sehlin. Copyright: Vilhelmina kommuns fotoarkiv.

Tryck

Pozkal Printing House, Inowroclaw 2021

Redaktionsråd

Advisory Board

SARI AUTIO-SARASMO, docent
Helsingfors universitet

MICHAEL H. GELTING, professor
University of Aberdeen

MATS HALLENBERG, docent
Stockholms universitet

ORSI HUSZ, docent
Uppsala universitet

KARIN HASSAN JANSSON, docent
Uppsala universitet

PASI IHALAINEN, professor
Jyväskylä universitet

NINA JAVETTE KOEFOED, Ph.d.
Aarhus universitet

KIMMO KATAJALA, professor
Östra Finlands universitet

KARIN KVIST GEVERTS, fil.dr
Svenska institutet för Förintelseforskning

PIRJO MARKKOLA, professor
Jyväskylä universitet

ANDREAS MARKLUND, fil.dr
ENIGMA, Museum for Post, Tele og
Kommunikation, København

FLEMMING MIKKELSEN, Dr.scient.pol.
Københavns universitet

JES FABRICIUS MØLLER, Ph.d.
Københavns universitet

BERTEL NYGAARD, Ph.d.
Aarhus universitet

DORTHE GERT SIMONSEN, Ph.d.
Københavns universitet

SVEIN ATLE SKÅLEVÅG, professor
Universitetet i Bergen

ERIK THOMSON, associate professor
University of Manitoba

PAUL WARDE, professor
University of Cambridge

ULF ZANDER, professor
Lunds universitet

Innehåll

Redaktören har ordet <i>Wiebke Kolbe</i>	5
Artiklar	
Dynastisk centralisering i 1560-talets Sverige. "Reservens dilemma" och hertigarnas resning 1568 <i>Alexander Isacsson</i>	11
Det sammanflätade intresset. Staten, affärsbankerna och småföretagen i ATP-systemet 1958–1962 <i>Lena Andersson-Skog & Martin Eriksson</i>	38
Den egensinnige från Kittelfjäll. En biografisk studie om utförsåkaren Bengt-Erik Grahn <i>Isak Lidström</i>	61
Scandia utblick	
Fra følelsernes historie til følelser i historien <i>Jagger Andersen Kirkby</i>	89
Temarecension:	
Reformation in Sweden and Denmark	107
Reformation i två rikena. Reformationens historia och historiografi i Sverige och Danmark <i>Kajsa Brilkman, Morten Fink-Jensen & Hanne Sanders (red.)</i>	
Reformationen i Lund-Malmö-Köpenhamn <i>Anders Jarlert (red.)</i> <i>Recenserade av Jason Lavery</i>	
Recensioner	
Monografier	
Die doppelte Katastrophe. Klima und Kultur in der europäischen Hungerkrise 1770–1772 <i>Dominik Collet. Recenserad av Erik Bodensten</i>	113
Ett lapptäcke av källor. Kunskapsproduktion om romer och resande vid arkiv och museer <i>Lotta Fernstål & Charlotte Hyllén-Cavallius. Recenserad av Marin Ericsson</i>	115
In a Sea of Empires: Networks and Crossings in the Revolutionary Caribbean <i>Jeppie Mulich. Recenserad av Ale Pålsson</i>	118
Ilska, desperation och lömska försåt. Våldsamma kvinnor i 1800-talets Sverige <i>Roddy Nilsson & Marie Eriksson. Recenserad av Christina Carlsson Wetterberg</i>	119

Vid världens ände. Sultanens sändebud och hans berättelse om 1700-talets Sverige <i>Joachim Östlund. Recenserad av Åsa Karlsson</i>	121
Avhandlingar	
"Må de herrskande klasserna darra". Radikal retorik och reaktion i Stockholms press, 1848–1851 <i>John Björkman. Recenserad av Erik Edoff</i>	123
Gränslösa rörelser för fred 1889–1914. Aktörskap, strategi och begreppsvärld hos socialistisk och liberal fredsaktivism <i>Fredrik Egefür. Recenserad av Irene Andersson</i>	125
Taking the Language of the Past Seriously: The Linguistic Turns in Finnish and Swedish History Dissertations, 1970–2010 <i>Kenneth Partti. Recenserad av Henrik Björck</i>	127
Antologier	
Önskad och ifrågasatt. Lantbruksvetenskapernas akademisering i 1900-talets Sverige <i>Karl Bruno & Per Lundin (red.). Recenserad av Inger Olausson</i>	129
Forskarliv. Självporträtt av samtida svenska historiker <i>Ann-Katrin Hatje & Gunnar Artéus (red.). Recenserad av Daniel Nyström</i>	132
A Lexicon of Medieval Nordic Law <i>J.S. Love et al. Recenserad av Maria Wallenberg Bondesson</i>	133
Mindre uppmärksammade historiska jubileer Tecknad av Fredrik Tersmeden	137

Redaktören har ordet

Wiebke Kolbe

Det är med stor glädje och lika stor vördnad jag övertar redaktörskapet för *Scandia*, denna anrika tidskrift som grundades 1928 och sedan dess har varit en framträdande röst för historieforskning i Sverige och Norden. Det är en stor och spännande utmaning att efterträda en lång rad duktiga och framgångsrika redaktörer. Jag följer nu min kollega Svante Norrhem i spåren. Han har under de senaste tre åren med stort engagemang säkerställt att *Scandia* hållit hög nivå och erbjudit många spännande och omväxlande artiklar av högsta kvalitet. Ett stort tack till honom för hans insatser! Vi står gemensamt bakom detta nummer av *Scandia*, eftersom de flesta artiklarna lämnades in under Svantes tid som redaktör, medan jag har gjort slutredigeringen.

Jag blev *Scandias* redaktör under en tid som inte var lätt för tidskriften. Precis när jag skulle börja mitt arbete fick redaktionen beskedet att Vetenskapsrådet avslagit *Scandias* ansökan om fortsatt stöd för utgivningen. Det var mycket allvarligt eftersom tidskriften är beroende av Vetenskapsrådets stöd. Under de senaste åren har vi på Vetenskapsrådets begäran gått över till open access och som följd tappat en hel del prenumeranter och blivit ännu mer beroende av rådets stöd. Med indraget stöd såg tidskriftens situation dystert ut. I denna situation upplevde vi ett stort stöd från Historikersverige. Vi mottog många brev som förklarade sig solidariska med *Scandia* och nya prenumeranter strömmade till. Flera prenumeranter skänkte pengar eller tecknade prenumerationer för mer än ett år i taget. Historiska institutionen vid Lunds universitet, samt Institutionen för samhälle, kultur, identitet och Fakulteten för kultur och samhälle, båda vid Malmö universitet, var beredda att stödja *Scandia* med belopp som skulle säkra utgivningen under 2021. Allt detta stöd har betytt mycket för redaktionen och jag vill rikta ett varmt tack till alla som har stött vår tidskrift ideellt eller ekonomiskt.

Några månader efter Vetenskapsrådets avslag fick vi ett nytt besked att rådet hade ändrat sitt beslut och bestämt att bidra till *Scandias* utgivning med fortsatt finansiering. Det var mycket glädjande och säkrar tidskriftens bestånd för de närmaste tre åren. En anledning till det ändrade beslutet var att Vetenskapsrådet i följd av regeringens nya budgetproposition hade fått ett överskott av pengar som de bestämde sig för att använda till tidskriftsstöd. Till denna prioritering bidrog givetvis den offentliga debatten och opinionen som uppstod efter det tidigare beslutet.

Av de 498 miljoner kronor som Vetenskapsrådet hösten 2020 beviljade som anslag till humaniora och samhällsvetenskap gick endast 13,5 miljoner till tidskriftsstöd. Det är mindre än tre procent. Det var märkligt att bevilja pengar till forskning och samtidigt beskära möjligheterna att publicera denna forskning i vetenskapligt granskad form. Det var därför en angelägen prioriteringsfråga att höja anslagen för tidskriftsstöd. Redaktionen är väldigt tacksam för det förnyade stöd *Scandia* till slut fick av Vetenskapsrådet. Ändå förblir det nuvarande systemet ett problematiskt sätt att fördela stöd bland vetenskapliga tidskrifter, då de behandlas som projekt som får anslag för tre år. Det behövs ett annat fördelningssätt som ger tidskrifterna garantier för en långsiktig verksamhet. Vi hoppas därför att det nuvarande fördelningssättet kommer att omprövas inom en nära framtid.

I en tid då allt högre krav ställs på att forskare publicerar sig i tidskrifter som tillämpar peer review är det viktigt att det finns fler än bara en historievetenskaplig tidskrift i Sverige. Även om svenska och nordiska historiker i tilltagande grad uppmanas att publicera sig i internationella tidskrifter på engelska, behövs fortfarande även svenskspråkiga och nordiska tidskrifter för att tillgängliggöra forskning för en inhemsk publik. Finansieringskrisen har visat att våra prenumeranter är en oerhört viktig del av *Scandias* verksamhet. Intäkterna från prenumerationer kan aldrig täcka alla utgivningskostnader, men för oss utgör de ändå den näst största inkomsten. Ett stort antal prenumeranter är också ett sätt att visa anslagsgivare *Scandias* relevans för Sveriges historiker. Vi hoppas därför på fortsatt stöd genom prenumerationer och vill rikta ett varmt tack till alla våra gamla och nya prenumeranter.

Vetenskapsrådet motiverade inte sitt avslag av *Scandias* ansökan. Hur som helst var det inte en fråga om bristande kvalitet – det visade också det senare beslutet för fortsatt finansiering. Tvärtom framhöll Vetenskapsrådets bedömare att tidskriftens innehåll är av ”högsta kvalitet” och att *Scandia* ”fyller viktiga funktioner för historieämnet, särskilt när det gäller inomvetenskaplig debatt. På detta sätt är den särskilt viktig för förnyelse inom området.” Det var glädjande ord, som vi är stolta över och därför är vi fast beslutna att göra allt för att säkra *Scandias* utgivning även i framtiden.

Detta nummer av *Scandia* bjuder som vanligt på tre artiklar. Alexander Isaksson belyser de väl kända konflikterna under 1560-talet mellan Erik XIV och hans bröder, hertigarna Johan och Karl, ur ett innovativt perspektiv, utifrån ny dynastisk historia. Liesbeth Geevers introducerade detta nya forskningsfält i *Scandia* 2019:2 och Alexander Isaksson lägger med sin fallstudie fram ett konkret exempel på denna forskningsinriktning. I analysen står de två dynamikerna *reservoens dilemma* och *dynastisk centralisering* i centrum. Författaren argumenterar för att de konflikter som utspelade sig mellan

Erik XIV och hans bröder samt de anklagelser de riktade mot varandra kan betraktas som en del av en dynastisk formeringsprocess. Han diskuterar även relationen mellan dynastibildning och statsbildning.

De två andra artiklarna handlar om 1900-talet. Lena Andersson-Skog och Martin Eriksson tar upp samspelet mellan staten och Svenska Bankföreningen i samband med beslutsprocesserna om AB Industrikredit och AB Företagskredit i början av 1960-talet. De grundades som mellanhandsinstitut mellan det nya tilläggspensionssystemets AP-fonder och låntagarna. Författarna visar att den starka ideologiska konflikt som kännetecknade den parlamentariska debatten om tilläggspensionssystemet inte spreds till implementeringen av systemet inom finanssektorn då staten och Svenska Bankföreningen kunde förhandla genom etablerade kanaler och arenor för relationer mellan företag och finans inom den finansiella sektorn.

Om samma tidsperiod, men ett helt annat tema, handlar Isak Lidströms artikel. Han presenterar en idrottsbiografisk studie om den samiska utförsåkaren Bengt-Erik Grahn. Fokus ligger på idrottshjältens olika, parallellt existerande kulturella identiteter kopplade till etnicitet, region och nation och hur de kom till uttryck i dagspressens tidningsartiklar och i Grahns egen levnadsberättelse. Lidström använder sig av konceptet *hybrida identiteter* som är sammansatta av olika markörer som kan sammansmälta, verka parallellt, men även komma i konflikt med varandra. Han visar hur Grahns samiska identitet och hans svenska identitet kunde vara sammanflätade och samtidigt stå i en spänningsrelation till varandra.

I "Scandia utblick" lägger Jagger Andersen Kirkby fram en överblick över den internationella forskningen i känslöhistoria. Nio år efter att Hugo Nordland i *Scandia* 2012:2 introducerade detta snabbt växande forskningsfält för *Scandias* läsare är det dags att rekapitulera hur det har utvecklats och var det står idag.

Därtill presenterar vi givetvis också recensioner av ny historievetenskaplig litteratur. Numrets temarecension behandlar två verk som belyser reformationen i Sverige och Danmark som resulterade i skapandet av två lutherska statskyrkor.

Jag önskar alla god läsning.

Wiebke Kolbe

Medverkande i detta nummer

LENA ANDERSSON-SKOG (f. 1959) är professor i ekonomisk historia vid Enheten för ekonomisk historia, Umeå universitet. En del av hennes forskning rör relationerna mellan stat och näringsliv sedan 1800-talets mitt, särskilt regleringsregimerna i transportsektorn. Bland publikationerna finns "National Patterns and the Regulation of Railways and Telephony in the Nordic Countries up to 1950", *SEHR* 2000:2, och "Revisiting Railway History: The Case of Institutional Change and Path Dependence" i antologin *The Evolution of Path Dependence* (Edward Elgar 2009). För närvarande forskar hon om industripolitik och textilsektorns omstrukturering i Sverige efter 1970, där boken *Otyg. Fallet Algots Nord* (Dialogos 2020) är ett resultat. Hon har också skrivit böcker inom allmän ekonomisk historia, som *Svenskt näringsliv och industrins framväxt 1864-1914* (Dialogos 2018) med professor Lars Magnusson. Hon är en av redaktörerna för läroboken *Vad är ekonomisk historia?* (Studentlitteratur 2020). Adress: Enheten för ekonomisk historia, Umeå universitet, 901 87 Umeå; e-post: lena.andersson-skog@umu.se.

MARTIN ERIKSSON (f. 1975) är docent i ekonomisk historia vid Enheten för ekonomisk historia, Umeå universitet. En stor del av hans forskning fokuserar på stat-näringslivsrelationer och historisk politisk ekonomi. Bland hans tidigare publikationer ingår artiklarna "Compensating for the War: Railway Nationalisation and Transport Policy Change in Sweden, 1939-1947", *Journal of Transport History* 38:2 (2017) och "Beyond Economic Policy. The Post-war Expansion of Ice-breaking in Sweden from a Small State Perspective", *International Journal of Maritime History* 31:4 (2019). Under 2020 har han tillsammans med Lena Andersson-Skog och Josefin Sabo publicerat artikeln "National Institutions, Regional Outcomes: The Political Economy of Post-war Swedish Regional Policy", *Business History*. Adress: Enheten för ekonomisk historia, Umeå universitet, 901 87 Umeå; e-post: martin.eriksson@umu.se.

ALEXANDER ISACSSON (f. 1993) är doktorand i humanistiska studier med inriktning historia vid Örebro universitet. Hans pågående forskningsprojekt undersöker dynastibildning i Sverige ca 1550-1630 med särskilt fokus på hertigarnas och hertigdömenas inverkan på denna process. Artikeln i föreliggande nummer av *Scandia* utgör en pilotstudie till avhandlingen som avser behandla hur olika praktiker bidrog till eller underminerade bildandet

av en dynasti. Hans forskningsintressen ligger främst inom kulturhistoria med särskilt fokus på monarki, hov, ceremonier och dynastier under tidig-modern tid. En omarbetad version av hans masteruppsats, framlagd 2017 vid Lunds universitet, hör till Alexanders tidigare publikationer: "Monarchical Image-making in Age of Revolution: Embodying the 'Traditional' and the 'Modern' in Swedish Dynastic Ceremonies, c. 1780–1820", *Scandinavian Journal of History*, 43:5 (2018). Adress: Örebro universitet, Institutionen för humaniora, utbildnings- och samhällsvetenskap, Fakultetsgatan 1, 701 82 Örebro; e-post: alexander.isacsson@oru.se.

JAGGER ANDERSEN KIRKBY (f. 1989) er Ph.d.-studerende ved Historiska institutionen, Lunds universitet, og er tilknyttet Nationella forskarskolan for historiska studier. Hans afhandlingsprojekt *Sentiments of Segregation: The Emotional Politics of Apartheid, 1948–1990* behandler den hverdagslige applicering af raceadskillelse i Sydafrika under apartheid ud fra et følelseshistorisk perspektiv. Hans forskningsinteresser centrerer sig omkring Sydafrikas moderne historie, race og racisme, følelseshistorie og -teori, kolonialisme, postkolonial teori og retshistorie. Adresse: Lunds universitet, Historiska institutionen, Box 192, 221 00 Lund; e-post: jagger.kirkby@hist.lu.se.

ISAK LIDSTRÖM (f. 1988) är doktorand i idrottsvetenskap vid Malmö universitet. Han forskar om samisk idrottshistoria, men har även ett stort intresse för minoriteter och idrott i en bredare bemärkelse. Andra forskningsområden rör etnobiologiska perspektiv på idrott, längdskidåkningens svenska historia samt det traditionella idrottslivet – särskilt slagbollspelens (långboll, rundboll, brännboll) spridning och utveckling i tidigmodern tid. Bland hans publikationer kan nämnas "Bland 'rationella asketer' och 'ädla vildar'. Etniska relationer inom svensk längdskidsport från sekelskifte till mellankrigstid", *Historisk tidskrift* 2017:4, och "The Development of Sámi sport, 1970–1990: A concern for Sweden or for Sápmi?", *The International Journal of the History of Sport* 2019:11. Adress: Malmö universitet, Institutionen för idrottsvetenskap, Nordenskiöldsgatan 10, 211 19 Malmö; e-post: isak.lidstrom@mau.se.

Recensenter

IRENE ANDERSSON, docent i historia, Malmö universitet

ERIK BODENSTEN, fil.dr i historia, Lunds universitet

HENRIK BJÖRCK, professor i idé- och lärdoms historia, Göteborgs universitet

CHRISTINA CARLSSON WETTERBERG, professor emerita i historia, Örebro universitet

ERIK EDOFF, fil.dr i historia, Umeå universitet

MARTIN ERICSSON, docent i historia, Lunds universitet

ÅSA KARLSSON, fil.dr i historia, Riksarkivet

JASON LAVERY, regents professor of history, Oklahoma State University

DANIEL NYSTRÖM, fil.dr i historia, Umeå universitet

INGER OLAUSSON, universitetslektor i kulturvård, Göteborgs universitet

ALE PÅLSSON, fil.dr i historia, Uppsala universitet

MARIA WALLENBERG BONDESSON, fil.dr i historia, Institutet för framtidsstudier